

SZEMLE

MAGYAR PEDAGÓGIA
96. évf. 1. szám 87–93. (1996)

John Henry Newman (1801–1890) pedagógiája

Brian W. Taylor
University of New Brunswick

John Henry Newman, teológus, pedagógus, író és konvertált katolikus, 1801-ben született Londonban és 1890-ben halt meg Birminghamben. Hosszú élete során gyakran állt viták középpontjában bátor és őszinte nézetei, valamint elvhűsége miatt. Azt hiszem joggal nevezik „a modern idők legnevesebb angol katolikusának” (*Norman*, 1986. 96. o.). Először az oxfordi Oriel College tanára lett, majd az anglikán egyház papjává szentelték és az egyetemi Szent Mária templom lelkészévé nevezték ki. Szoros kapcsolata az Angolkatolikus Oxford Mozgalommal és a vita, amelyet ez kiváltott Oxfordból való visszavonulásához, a Katolikus Egyházba való átkeresztelkedéséhez vezetett. A továbbiakban írással foglalkozott, alapított egy fiúiskolát, s az Írországi Katolikus Egyetem rektoraként működött, 1879-ben pedig *XIII. Leó pápa* bíborossá szentelte (azzal az engedménnyel, hogy nem kell Rómában élnie). Korának egyik legkiválóbb elméjeként áttérése jelentős siker volt az angol Katolikus Egyház számára egy olyan időszakban, amikor az magasan iskolázott embereket igyekezett a gyülekezetébe vonni.

Newman áttérése elsősorban azért váltott ki örömet, mert szellemi kiválósága nagyfokú ösztönzést jelentett a katolikus műveltség számára Angliában. A londoni University College megalapítása (1828) előtt az Egyesült Királyság összes egyeteme az Anglikán Egyházal állt kapcsolatban és minden tanulmányát megkezdő diáknak esküt kellett tennie a hit mellett. Ez azt jelentette, hogy a katolikus fiatalok kénytelenek voltak egyetemi tanulmányaikat külföldön folytatni (a leuveni egyetem megfelelt ennek a célnak és egyben az egyik legkedveltebb is volt) minek eredményeképp az angliai katolikus műveltség válságos helyzetbe került.

Newman áttérésének tulajdonított jelentőséget és ösztönzést, amelyet ez az angol katolikusok számára nyújtott, egy másik tényező is magyarázza. Ez a vallási élet általános állapota a XIX. század első felének Angliájában. Először is, az ipari forradalom következtében sok ember arra kényszerült, hogy munkát keresve elhagyja régi otthonát. Ezek az emberek olyan új ipari városokban telepedtek le, mint *Birmingham*, *Manchester* és *Sheffield*. Ezáltal megszakadtak a tradicionális szálak, amelyek családjaikat generáció-

kon át az államegyházhoz kötötték és így rohamosan sodródtak a városi hitetlenség állapota felé. Az Anglikán Egyháztól való elszakadást tovább erősítette az a tény, hogy az egyház egyre inkább azonosult földbirtokos osztály érdekeivel. Az olyan nem anglikán protestánsok, mint a *Wesley* fivérek, vagy *Whitfield* igyekezete, hogy közbelépjenek és betöltsék a hitéletben keletkezett űrt, csak még súlyosabbá tették az Anglikán Egyház szomorú helyzetét. A protestáns Angliában ugyanakkor növekedőben volt katolikusok összlétszáma, anélkül, hogy ez a katolikus műveltség színvonalát emelte volna, mivel a növekedés elsősorban azoknak az alacsony iskolázott ír gazdasági menekülteknek volt köszönhető, akik munkát keresni jöttek Angliába. Mindeközben Angliában élt és virult a vallási vita a röpiratokban, folyóiratokban és a sajtóban, olyan megdöbbentő hevességgel adva hangot olyan ellentmondó nézeteknek, amelynek megértése nehézséget jelent a mai ember számára. Ezalatt *Newman* azon igyekezett, hogy újra vallási kontaktust teremtsen az elidegenedett tömegekkel. Róma felé vezető útjának egyik oka éppen az volt, hogy nem sikerült elmozdítania az Anglikán Egyházat ebbe az irányba. Ezt a szellemi utazást meséli el *Newman Apologia Pro Vita Sua* című könyve, amely klasszikussá vált a maga nemében, az angol nyelv használatát illetően pedig az érthetőség és a jó stílus mintája.

Newman figyelmét három sajátosan oktatási jellegű vállalkozás kötötte le. Az első ezek közül a Gyülekezeti Fiúiskola, amelyet *Newman* 1859-ben alapított azzal a céllal, hogy megfelelő „magániskolai” nevelést nyújtson az egyre növekvő számú középosztálybeli katolizált családok fiai számára. Szükség is volt erre, mivel a már létező katolikus iskolák nem tudtak megbirkózni a emelkedő létszámmal. Az iskola, amely ma is virágzik (bár egy másik helyen), 1859-ben alakult és hosszú éveken át *Newman* volt az igazgatója; latint, hittant és hegedűt tanított, megteremtette az éves latin színjáték hagyományát. *Newman* egészen haláláig aktív kapcsolatban maradt az iskolával. Érdeklődését a katolikus oktatás iránt nemcsak a katolikus műveltség már korábban említett szerény színvonala váltotta ki, hanem az a határozott hite, hogy a vallás központi szerepet töltsön be a nevelésben, valamint az a vágya, hogy gátak közé szorítsa a szekularizmus növekvő áráját a XIX. század Angliájában. A felsőoktatást megelőző szinteken *Newman* tevékenysége tisztán gyakorlati, mivel csak kevéssel járult hozzá oktatáselméleti ismereteinkhez.

A második vállalkozás a katolikus jelenlét létrehozásához kapcsolódott Oxfordban. 1854-ben eltörölték a csak anglikánok bekerülését biztosító vallásvizsgákat, először vált lehetővé, hogy katolikusok és más nem anglikánok is tanulhassanak az egyetemre járó katolikus fiatalok lelki életének gondozására kétféle lehetőség kínálkozott. Az egyik, hogy létrehoznak egy kimondottan katolikus intézetet. A másik példa egy Gyülekezet; egyházi és laikus emberek közössége lett volna. *Newman* ellenezte az első megoldást, mert úgy gondolta, hogy a katolikus diákok számára jobb, ha a már létező egyetemre járnak, ahol tagjai lehetnek a diákok testületének és részesülhetnek azok elfogadott nemzetközi hírnevéből. Ő a Gyülekezet-változatot helyezte, mint eszközt, a helyes erkölcsi légkör és a megfelelő támogatás biztosítására. *Newman* addig ment, hogy még telket is vásárolt a saját költségén. A vállalkozás azonban kudarcra volt ítélve. Az angol katolikus püspökök soha nem tartoztak *Newman* támogatói közé, mindig gyanakodtak „megbízhatóságát” illetően, hiszen *Newman* végülis nagy elme volt (a püspökök

viszont nem). Ráadásul konvertált katolikus és ugyanilyen könnyen vissza is konvertálható volna. Egyesült ellenállásuk elég volt a vállalkozás halálához.

Kétségtelenül harmadik tervezete, egy katolikus egyetem létesítése Dublinban, adta meg a lehetőséget *Newmannak*, hogy kiemelkedően hozzájárulhasson a felsőoktatás természetéről és céljairól alkotott felfogásunkhoz. Ez az, amelyhez neve elválaszthatatlanul hozzákapcsolódott gondolkodásának eredetisége és eszméinek széleskörűsége miatt. Az Ír Egyháztól buzdítva és tudatában a műveltség hiányosságainak egy olyan országban, amely régóta híres tudásszomjáról. XIII. *Leó* felkérte *Newmant*, mint jeles elmét és híres (vagy hírhedt, nézőponttól függően) konvertált katolikust, hogy vállalja egy katolikus fiatalokat oktató egyetem létrehozását Írországnban. *Newman* elfogadta az ajánlatot, mivel ez nem csak arra nyújtott alkalmat, hogy valami hasznosat és gyakorlatit vigyen véghez, hanem lehetőséget biztosított az egyetemi oktatásról való eszméinek kibontakoztatására is. Ezt meg is tette egy „Értekezések” (Discourses) sorozatban, melynek minden részét a felsőoktatás más-más aspektusának szentelte és amelyet később „*The Idea of a University (Az egyetem eszméje)*” címen kiadtak más vonatkozó írásokkal együtt. Ez a könyv a liberális oktatás eszméjének klasszikusává vált és eszmei támpontot jelentett azok számára, akik amellet kötelezték el magukat, hogy az egyetem fő feladatának a szellem fejlesztését kell megőrizni. A Katolikus Egyetem, melynek *Newman* volt az első rektora 1851-ben nyitotta meg kapuit.

„*Az egyetem eszméje*”-ben *Newman* számos új gondolatot tett közzé, megvédett régieket és foglalkozott néhány ősrégi feltételezéssel is. Talán nem meglepő, hogy a vallás és a tudás közti kapcsolat szembetűnő benne, bár a téma soha nem uralja annyira az írást, hogy kizárjon minden más szempontot. Röviden összefoglalva *Newman* meggyőződése a következők:

1) A vallás és a tudás nem állnak szemben egymással, egyáltalán nem zárják ki, valójában kölcsönösen feltételezik egymást. A vallást és az oktatást erkölcsi alapokon kell indokolni és ez könnyebben megvalósítható egy egyedüli hit segítségével (*Newman* szerint ez természetesen a római katolikus hit lenne), mint a kiművelt értelemmel, amely híján van bármiféle vallásos hitnek. *Newman* egyértelműen fogalmazta meg felfogását: „... mint elvi kérdésnek, határozottan ellene vagyok a vallásmentes oktatásnak.” (*Newman*, 1983. 165. o.) Itt *Newman* kétségkívül a Gyülekezeti Iskola fiatal fiúinak oktatására utalt, de a lényeg ugyanaz marad. *Newman* hasonló álláspontra helyezkedett a tudomány és a vallás feltételezett ellentmondásának kérdésében is. Ami őt illeti, szerinte semmi szükségszerű ellentmondás nem létezik. „A tudomány azt mondja meg nekünk, hogy mi van a sorompó innenső oldalán [az élet és a halál között a vallás azután áhítozik, ami a másik oldalon van].” (*Newman*, 1983b. 49. o.) *Newman* számára mindkettő szabad a saját hatáskörében.

2) Az egyetemi oktatás célja „a művelt elme, ... az elfogulatlan és higgadt ész, a nemes és előzékeny magatartás kialakítása az életvitelben ... ezek az egyetem céljai.” (*Newman*, 1988. 387. o.) Futólag hadd jegyezzem meg, hogy ezek azok a tulajdonságok, amelyek abban a páratlan lényben nyilvánulnak meg, amelyet „angol dzsentlmen”-nek hívunk. Ez az az alak, amelyet *Newman* idejében csodáltak és követtek és amely azóta, sajnos, lekerült a piedesztálról. Ez a cél, amelyet *Newman* az egyetemi diák elé állított,

nem egyedül érendő el: az egyetemeket nem úgy kell elképzelni mint önálló és független egységeket. A kar mellett támaszkodnának az egyetemen kívül álló (vagy *Newman* idejében kívül állt) természettudósokra és bölcsészekre. Ez utóbbi illusztrálja azt a szakadékot, amely, némi erőszakkal, az elmúlt száz évben keletkezett. Nem kétlem, hogy ha *Newman* előre látta volna a természettudomány azóta megtett hatalmas lépéseit és azt a központi szerepet, amelyet életünkben ma elfoglal azokat az erkölcsi és etikai kérdéseket, amelyeket ez felvet, akkor szívesen fogadta volna azt, mint az egyetemen belüli tanulmányok integrált részét. Az egyetem céljait érintő vita csak egy része az oktatás természetéről és céljáról folytatott szélesebb eszmecsere. Szakembereket kell-e képeznie? Hasznos ismereteket kell-e nyújtania? *Newman* rámutatott, hogy ha az egyetemen szerzett tudás semmilyen szempontból nem hasznos, akkor jogosan feltehető az a kérdés, hogy egyáltalán miért létezik. *Newman*, aki a hagyományokat nagy tiszteletben tartotta, hitt a fiatalok nevelésének bevált módjában, melynek célja, hogy bevezesse őket annak a csoportnak a tudásanyagába, ismereteibe és kulturális hagyományaiba, amelynek tagjává kell válniuk. Ha ez a folyamat eltolódna a szakmai képzés irányába, akkor leértékelődne.

3) A szakmai képzést nem szabad kizárni az egyetemről, végülis az egyetem definíció szerint, az a hely, ahol mindenre kiterjedő ismereteket oktatnak. Erre hivatkozott *Newman* is, amikor a vallásnak az egyetemi tantervbe való elengedhetetlen integrálása mellett érvelt. A tudás köre egymással kölcsönösen összefüggő és ezért nem teljes, ha egy része hiányzik. Ez (a szakmai képzés) a liberális oktatás olyan aspektusa, amely gyakran félreértés tárgya, de igazából meglehetősen egyértelmű: a végcél a liberális oktatás és a szakmai képzés csupán egy része ennek a programnak, de nem egyedüli célja az oktatásnak.

4) *Newman* egyértelműen tudatában volt annak, hogy még az olyan méretű egyetemek is, amelyek az ő korában léteztek, nagyon könnyen személytelenné válhatnak. Találgathatunk, csak mit mondana a mai Berkeley-ről vagy a Kent Statesről. Az ilyen intézményekben, az elszemélytelenedés mintegy ellenintézkedéseként a tanár személyes hatása nagyon fontos szerepet tölt be mint nevelő, emberibbé tevő erő, „... egy egyetemi rendszer a tanárnak a diákokra gyakorolt személyes hatása nélkül olyan, mint a sarki tél; jégbe fagyott, megdermedt, merev egyetemet teremt.” (*Newman*, 1988. 387. o.)

5) *Newman* valószínűleg megelőzte korát és előrejelzett néhány mai problémát, amikor felvetette az egyetemi oktatás és az egyetem, mint szervezet problémáját. Ez két külön kérdést jelentett. Először, az oktatás; *Newman* a hivatásos tanárok rendszerét helyeselte, hogy az intézmény integritása megmaradjon. Az amatőrök több rosszat tesznek, mint jót és ahelyett, hogy a tanulás szeretetét táplálnák a diákjaikban, csak elfordítani tudják őket. Másodsor, *Newman* olyan oktatási rendszert támogatott, amely különálló, önkormányzattal bíró intézeteken alapul, amelyek együtt alkotják az egyetem egészét. Ez természetesen az a rendszer, amelyet *Newman* már saját idejéből Oxfordból ismert. Az előnyök abban álltak, hogy egy ilyen rendszer olyan aktív közösségi életet biztosított, amelyben minden tudományág képviselőjének – azáltal, hogy együtt éltek – meg volt a lehetősége a másokkal való interakcióra: a nézetek megosztására, vagy ahogyan a cinikusok érvelhetnek, a tudatlanság keresztezésére! Egy ilyen rendszer azzal az előnnyel

szolgált volna, hogy lehetővé tette volna a tutorok személyes ellenőrzési rendszerét a fiatal egyetemisták felett.

Az egyetem természetét és célját illetően *Newman* munkájának két olyan további aspektusa van, amely figyelmet érdemel. Az első, hogy *Newmannak* nemcsak arról volt nagyon pontos elképzelése, hogy mi az egyetem, hanem arról is, hogy mi nem. A második egy olyan kérdéskör, amelyet már érintettünk, de amely *Newman* számára annyira fontos volt, hogy egy egész értekezést szentelt neki és még több másikban visszatért rá; ez pedig nem más, mint a vallás és az egyetem kapcsolata. Most erről a kettőről fogok beszélni.

Ami az első kérdést illeti, három dolgot kell kiemelnünk: az első elég röviden összefoglalható. Az egyetem nem csak információátadásra szolgál – ez bárhol máshol is megtörténhet. „A célja az elmék fejlesztése.” Ez a második kérdéskörhöz vezet minket. Az egyetem nem az a hely, ahol a diákoknak mindenről mindent tudni kell, sem pedig az a hely, ahol a fiatalok társasági tevékenységeket tanulnak. (*Newman* egy csipetnyi ironikus túlzással ilyen tevékenységekként idézte „a vívást, a rajzolást, a madártömést, a hangszeres zenét” – ezeket, mint „a tétlenek elegáns időöltését” elutasította.) Pusztán, arról van szó, hogy ünneprontó lett volna, szembeszállva az emberek szórakozásával és a szociális készségek elsajátításával távolról sem. Álláspontja szerint nem az egyetem a megfelelő hely ezek tanítására. Ennek az intézménynek fontosabb feladatai vannak, nevezetesen „az elme kiszélesítése – hogyan használjuk a tudást, hogyan ítéljük meg azt kritikai érzékünk és a megértés segítségével annak érdekében, hogy észrevegyük, mi a fontos, hogyan haladjunk az egyeditől az általános felé. Ez képesség, attitűd. Ez az igazán hasznos tudás.”

Végül szót kell ejtenünk a harmadik aspektusról, amely *Newman* egyik legemlékezetesebb és legidézhetőbb megállapítását eredményezte. Az egyetem nem egyszerűen oklevél adó intézmény – erre a jelenségre az amerikai radikális oktatáskritikus, *Paul Goodman*, úgy utalt, mint „negatív megbízólevelet kiadó intézmény” – ha csupán ezt tenné, akkor jobb lenne, ha e tevékenység postán keresztül bonyolódna. Az egyetem nem kevesebb, mint tudósok és olyan emberek közössége, akik tudományos tevékenységben érdekeltek. Olyan közösségnek kell lennie, amely elősegíti a tanárok és a diákok közti jó viszonyt. *Newman* pontosan tudta, hogy a fiataloknak nem elég csupán gondolatokat tanulni és információkat szerezni, összefüggéseikben kell látniuk ezeket a dolgokat. Ebben az esetben az egyetem ugyan információhalomként indul, de olyan helyé alakul, ahol a diákok elkezdhetnek hozzájárulásokat tenni, maguknak gondolkodni. A lényeg: „Az egyetem ... alma mater, amely egyenként ismeri gyermekeit, nem öntöde, vagy pénzverde, vagy taposómalom.” (*Newman*, 1983b. 53. o.)

Végül térjünk vissza röviden a vallásnak az egyetemen betöltött szerepéhez. Három dolgot szeretnék hozzáfűzniehhez, amelyek, remélhetőleg, megvilágítják ezt a kapcsolatot. Először is, *Newman* úgy gondolta, hogy a tudás keresése morális állapotoktól (mint például alázatosság) függ és ezek fölött az észnek nincs hatalma. Ezért az ész nem választható el a lélektől. A léleknek a szabadsághoz *Istenre* van szüksége, így az oktatás, vallás nélkül, nem elégséges: szükség van erre a lelki dimenzióra. Specifikusabban *Newman* úgy érvelt az egyetemmel kapcsolatban, hogy egy olyan intézmény, amely nem

biztosítja a vallás oktatását, az az igazat megvallva, tulajdonképpen nem is egyetem. Az egyetem, definíció szerint, az egyetemes tudás oktatására szolgáló hely. A vallás a tudásnak egy ága. Ezért vallást oktatni kell. Ugyanígy egy egyetem, amely kizárja az antropológia vagy a természettudományok tanítását, tulajdonképpen nem egyetem. Az egyetem egyik jelentős funkciója, amelyet páratlanul képes betölteni, az emberiség nagy tapasztalásainak tanulmányozása. Ezek között a vallás elsőrendű. „Newman számára” életbevágóan fontos volt az, hogy az *Istenről* szóló igazság jelenléte jótékony hatást gyakorolna az elmékre a különböző karokon.

Az egyik legfájdalmasabb élmény, amely *Newmant* hosszú élete során érte, Oxfordból való kizárása volt. Mint széleskörű nyilvánossággal bíró konvertált katolikus, jelenléte elképzelhetetlen volt a városban 1845-ben és az azt követő negyven évben. Oxford mindenestre továbbra is befolyásolta gondolatait és *Az egyetem eszméjé-nek forrása volt*. Nem az az Oxford, ami volt, hanem az, amelyik lehetett volna, ha *Newman* elképzelései valaha is valóra válnak. A pápai felkéréssel, hogy hozza létre az Írországi Katolikus Egyetemet, eljött az alkalom, hogy megvalósítsa elképzeléseit. Az egyetem természetesen létrejött és *Newman* volt a rektora 1858-ig, lemondásáig. Kapcsolatuk azonban nem bizonyult teljesen kielégítőnek és *Newman* fellelégett, amikor végülis megszabadult tőle. Jogi problémák adódtak. *Newman* belefáradt az állandó utazgatásba a birminghami gyülekezeti otthona és Dublin között, ami nem kis teljesítmény volt ez abban az időben. Kritika érte *Newmant* egy alig hihető helyről, az Egyházból. Nem zárhatjuk ki a féltékenységet, mint indítékot. Konvertált katolikusként *Newman* hite és ragaszkodása mindig gyanús volt: amit tett, bármikor vissza is fordíthatja. *Newman* angol volt, és ez mindig problémát jelent Írországbán. Eredeti gondolatait voltak. Kinevezései (vagy legalábbis néhányuk) gyanúsak voltak, egyetemi pozíciókba nevezett ki néhányat az Ifjú Írország Mozgalom (ír nacionalisták) tagjai közül, mert kritériumnak a hozzáértést és nem a hagyományokhoz való ragaszkodást tartotta. Vágya, hogy növelje a laikus befolyást az egyetemen nem talált tetszésre az Ír Egyház köreiből és *Cullan* érsek (soha nem tartozott *Newman* támogatói közé) közreműködésével meghiúsult. 1858-ra *Newman* boldog volt, hogy megszakíthatta kapcsolatait az egyetemmel, amelyet ő hozott létre és hogy láthatóvá vált a szeretett Oxfordjával való kibékülés lehetőségének egy halvány sugara (1877-ben őt választották meg az oxfordi Trinity College első tiszteletbeli tanárának). Örök emlékeztetőnk marad azonban erről a korról *Az egyetem eszméje*, egy olyan könyv, amely történelmi értékű ismertetése egy eszményi felsőoktatásnak, amely befolyást gyakorolt Nagy-Britanniára, és Nagy-Britannián keresztül sok más ország oktatási rendszerére.

A pécsi Janus Pannonius Tudományegyetemen elhangzott előadás szerkesztett szövege

Fordította: Weisz György

Szemle

Irodalom

Norman, E. (1986): *Roman Catholicism in England*. O.U.P., 96. Oxford.

Newman, J. H. (1983a): *A Packet of Letters: A Selection from the Correspondence of John Henry Newman*. In: Sugg, J. (szerk.), Clarendon Press, Oxford.

Newman, J. H. (1983b): Quoted in Newman. In: Chadwick, O. (szerk.): *Past Masters Series*. O.U.P., Oxford and New York.

Newman, J. H. (1988): *The Idea of a University*, Discourse VIII. Quoted. In: Newman I. H. és Ian Ker, I. (szerk.) H. O.U.P., Oxford and New York.